

Wass Albert bővebb életrajza

Szentgyeydi és Gróf Czegei Wass Albert (angolul Albert Wass de Czege) vagy egyszerűen Wass Albert, ahogy a magyarok többsége ismeri, 1908 január 8.-án Válaszúton Kolozsvár mellett született, az erdélyi tartomány fővárosában Magyarországon egy ősi arisztokrata családból, amely 1047-ig vezeti vissza eredetét, nem sokkal az első koronás magyar király, Szent István utáni időkből. Szentgothárdon a családi birtokon nőtt fel Szolnok-Doboka megyében, azon a földön, amelyet családja 1142-ben kapott a magyar királytól.

Kora gyermekkorában buzgó vadász volt, amit hosszú élete végéig azzal a szenvedéllyel művelt, ami szülőföldje hegyeihez, erdőihez, tavaihoz és havasaihoz kötődött. Azok lakóit és népeit élénk figyelemmel kísérte egész életútján. A falvakban élő, a földeken és erdőkben munkálkodó emberek iránti megértése és tisztelete – akár magyarul, románul, vagy németül beszéltek – nyilvánvalóan megmutatkozik művei zömében. Írásai megragadják annak a területnek a szépségét; az ott élők összetett világának dilemmáit és nehézségeit, valamint az emberi jellem győzelmeit és bukásait. Bár legtöbb művének szereplőit ebbe a számára ismerős keretbe helyezi el, témái mégis egyetemeseek és időszerűek.

1919 decemberében Erdély Románia része lett, amikor Czegei Wass Albert elkezdte iskolai tanulmányait Kolozsváron, amit akkorra már Cluj névre változtattak. Később egyetemi diplomáját Magyarországon a Debreceni Agráregyetemen kapta, és ehhez felsőbb erdőmérnöki és vadgazdaság igazgatási diplomákat szerzett a németországi Hohenheim-ban és Franciaországban a párizsi Sorbonn-on. 1932-ben tanulmányútjáról hazatért apja betegsége miatt. Rögtön ezután katonai behívót kapott a romániai hadseregbe és egy évet szolgált a lovassági ezredben. 1934-ben magára vállalta a családi birtok igazgatását, majd egy év múlva feleségül vette Eva Siemers-et, aki hamburgi, németországi származású. Eva a második leánya volt Wass Albert kedvenc nagynénjének, Ilonának, aki több nyáron is elvitte gyermekeit saját gyermekkori otthonába. Első fiúgyermekük Vid 1936-ban született.

Czegei Wass Albert korán elkezdte írói karrierjét. Az első könyve, egy verseskötet 19 éves korában 1927-ben jelent meg. Diákévei alatt Németországban és Franciaországban alkalmi munkatársként irogatott a "Debreceni Újság" a "Budapesti Hírlap" és az "Ellenzék" című folyóiratok számára. A második könyve 1934-ban jelent meg, mely az első sikermű lett számára: A Farkasverem (angolul The Wolf Pit) amellyel elnyerte a "Baumgarten" irodalmi díjat és több irodalmi társaság tagságát. A könyv részint tragikus, hősies küzdelmét, másrészt szatirikus megformálását adja saját kora erdélyi nemességének, mely a többi hat millió magyarral együtt idegen megszállás tárgyaivá vált az első világháború után. A régi családok, akiknek vagyonát elkobozta a román hatóság, ugyan a régi kastélyukban élnek és próbálják fenntartani az arisztokrata életmódot és ősi hagyományaikat, de közben alig tudnak annyi eleséget összekaparni veteményes kertjükből, hogy ne haljanak éhen. Eközben a fiatalok és tehetségesebbek ügyeskedéssel igyekeznek az új iparosodó világhoz igazodni és sietnek vezető pozíciókba emelkedni. Wass Albert novellái egyre több irodalmi folyóiratban kezdtek megjelenni. Új regényei jelentek meg egymás után nyomtatásban, további megbecsülést hozva számára. Mint például a Kisfaludy Társaság tagja lett, amely a Királyi Magyar Akadémia irodalmi szakágazata volt, valamint az Erdélyi Helikon tagjává választották, amely az erdélyi írók megtisztelő társasága volt, amelynek haláláig ő volt az utolsó élő tagja.

Nagyapja, Béla örökébe lépett, amikor annak halála után: 1936-ban Czegei Wass Albert lett az Erdélyi Magyar Református (kálvinista) Egyház világi főgondnoka. Ezt az egyházat 1526-ban részben ősei erőfeszítésével úgy alapították, hogy az akkori Európában elsőként Erdélyben mondták ki a vallásszabadság alapelvét. A vallás élete végéig fontos volt számára. Később, a menekülés éveiben laikus lelkipásztorként szolgált Németországban és azon a hajón is, amely a menekülteket Amerikába szállította 1950-ben és 1951-ben.

1937-től, amint Hitler Nemzeti Szocializmusa követőket vonzott Európa-szerte, megalakult a Romániai Nemzeti Szocialista Vasgárda. Ez fokozódó nyomást mért a magyar, német és zsidó nemzetiségű kisebbségre Erdély minden területén. A kisebbségi csoporthoz tartozás méginkább veszélyessé vált amint Románia belépett a háborúba Hitler oldalán.

A "Bécsi Béke," amit 1940 augusztus 30.-án irt alá Románia Magyarországgal és a német és olasz egyeztetői eljárás eredményeként Erdélynek a Magyarországgal szomszédos részei, ahol a románok kisebbségben voltak, visszakerültek Magyarországhoz. Mivel a Wass családi birtok is beletartozott ebbe, ez jó hír volt, de ez szabadította el az események láncolatát, aminek következményei évekkel később Romániának a szovjet felszabadítása után és azok Erdélyből való kivonulása után történtek, melyek során Czegei Wass Albertet és édesapját háborús bűnösség vádjával fogták perbe. Mind a mai napig az ebből származó bonyodalom árnyékolja be a már híressé vált író alakját.

1940 szeptember 10.-én a visszavonuló román csapatok kifosztották a családi házat, minden jószágot magukkal vittek, egy csordapásztort megöltek és egy másikat megsebesítettek. Másnap a magyar katonák megérkeztek a birtokra, amely ekkor már az új határ közelébe esett. Lefoglaltak négy vendégszobát és berendezték az ideiglenes parancsnokságot, mivel a környéken nem volt más elszállásolási lehetőség. Hadi törvényeket léptettek életbe az országok határmezsgyéjén 1941 januárjáig, amíg a polgári közigazgatást újjászervezték.

Sokkal korábban, mielőtt ezek az események történetek, Románia királyának királyi fővadásza, Mocsonyi de Foen Anton felkérte az író, mint szakértőt a vadgazdasági igazgatóság ellátására Szászrégenben a Kárpátok hegyes vidékén, melyet ő nagyon jól ismert. Ezért szeptember 14.-én elutazott, hogy találkozzon Dr. Opescu Jonel-lel, a szászrégeni polgármesterrel és hogy a királyi vadászmeister segédje legyen. Másnap estére ért fel a hegyre Ratosnya faluhoz, ahol megszállt és reggel folytatta lóháton az utat az un. Dealu Brad nevű szállásra a Kárpátok magasabb hegyfokán.

Két héttel később üzenetet kapott otthonról, hogy második fia Csaba, aki akkor három éves volt, agyhártyagyulladás miatt súlyosan megbetegedett. Mire hazaért, október 2.-ra, már halva találta fiát, aki szeptember 29.-én halt meg. A temetés után még néhány napot otthon töltött, majd magával vitte feleségét egy kis vigaszt adó kikapcsolódásra a Kárpátokba.

Míg otthon tartózkodott, értesült arról a kellemetlen incidensről, amit történt, ami miatt néhány évvel később háborús bűnösséggel megbélyegezték. A magyar rendfenntartó erők a helyi községben letartóztattak öt embert, akiket politikailag megbizhatatlannak tartottak. A határőrség a családi házba vitte őket, Pakuts kapitány parancsnokságára és bezárták őket a gazdasági magtár pincéjébe. Egyikük a falu polgármestere volt, akit az idősebb Wass gróf unszolására szabadon bocsátott a kapitány, de nem engedték szabadon az örök a négy fiatalabb személyt. Köztük volt a zsidó boltos lánya és annak unokatestvére is. A rendfenntartó tiszt elrendelte, hogy a foglyokat vigyék a megyei székhelyre. Néhány mérfölddel később az örök lelőtték a foglyokat – állítólagos szökési kísérletük miatt. Az egész ügyre soha nem derült fény, de a kapitányt megbüntették; és a család azt gyanítja, hogy az bosszúvágyat forralt magában, mivel szüleit megölte néhány román évvel korábban. Viszont a falusiak a család tagjait okolták azért, hogy ők hívták fel a figyelmet azokra, akik politikailag megbizhatatlanok. Egy katonai kivizsgálás az esetről már akkor elkezdődött november előtt, mielőtt Czegei Wass Albert visszatért a hegyekbe.

1941 januárjában a magyar hatóságok vadvédelmi ellenőrnek nevezték ki a magyar-Erdély területén. Miközben ezt az állást betöltötte, megkérték, hogy legyen a kolozsvári újság, az "Ellenzék" irodalmi szerkesztője. Így megosztotta idejét e két foglalatosság között, s még apjának is segített a gazdaság irányításában a birtokon. Ez év augusztusában harmadik fia, Huba megszületett. Ez az időszak termékeny volt az író számára. Az első regénye megjelenése után még hat másik regénye kiadását intézte rövid idő alatt. 1942-1943-ban két összefüggő történelmi regényt adott ki, melyek további elismerést hoztak számára: Mire a fák megnőnek (angolul: As Soon As the Trees Grow) és A kastély árnyékában (In the Shadow of the Castle) címmel. A két kötetes regény történetének hőse az egyszerű erdélyi földművelő, aki

megpróbálja a tisztesség, nyíltság és jóakarát hagyományát a külső elnyomás és a belső hanyatlás dupla nyomása alatt. Egy erdélyi család történetét dolgozza fel a könyv az 1849-es magyar szabadságharc leverésétől kezdve, ami végülis a magyar reformerek sikertelen kísérlete a demokratikus köztársaság létrehozására, egészen az 1919-es román megszállásig, az első világháború után. A könyv krónikában jegyzi fel a külső erők hatását Erdély népére, akiket elnyomott a Habsburg imperializmus, de zsarnokságában tartott saját kormányuk is Budapesten, s végül a nemzeti büszkeség és demokratikus eszméi között hányódva egy háború teszi őket tönkre, amely látszólag azzal kezdődött, hogy Erdély leggonoszabb ellenségét, a koronás herceget Ferenc Ferdinándot megölik, de valójában rettenetes következményekhez vezetett a népesség és a terület egésze számára. A művet Klebelsberg irodalmi díjjal, Zrinyi díjjal jutalmazták és a szerző diszdoktori címet kapott a Kolozsvári Egyetemről.

Míg a világban háború volt, s a német, magyar és román hadseregek mélyen benyomultak a szovjet Oroszországba, Czegei Wass Albert ekkor még nem vett részt a háborúban. Aztán 1942 májusában három hónapos katonai átképzésre behívták, bár utána ismét visszatért a polgári életbe. A romániai lovassági ezredben való korábbi kiképzése miatt tartalékos tiszti kinevezést kapott a királyi magyar lovasságban.

Igy még majdnem egy évig folytatni tudta polgári elfoglaltságait. A negyedik fia, Miklós 1943 januárjában született. Márciusban az újság szerkesztőjét behívták katonának, így Czegei Wass Albertet kérték meg a helyettesítésére, míg megfelelő embert nem találnak e poszt betöltésére. Azonban július 1.-én két német Gestapo tábornok elfoglalta az irodát és meghatalmazásukkal cenzúrázták a lapot, mire ő egyszerűen kísértált a hivatalából és visszavonult a hegyi menedékbe.

Két héttel később a család egyik régi barátja, Veress Lajos tábornok, az erdélyi magyar haderők parancsnoka üzenetet küldött neki, hogy a németek keresik, és azt tanácsolta, hogy jelentkezzen önkéntesnek aktív szolgálatra. Kinevezték a királyi magyar lovasság 9. ezredébe, hogy harcoljon a szovjet tankok alakulatai ellen lóháton Ukrajnában. Néhány hónapon át rettenetes harcokban vett részt, amikor a német erők és szövetségeseiket: a magyarokat és románokat visszaszorították. Karácsonyra elveszett az ezrede: nem maradtak sem emberei, sem lovai.

1944 áprilisára kinevezést kapott Veress tábornok hadi segédjeként, aki ebben az időben a magyar anti-náci földalatti mozgalom titkos vezetője volt. Ugyanabban a hónapban született ötödik fia, Géza. A tábornok ebben az időben titkos egyezkedésben volt a magyar kormány és az atlanti szövetségesek között, hogy bebiztosítsa megállapodással a szovjet erők kiszorítását a Kárpát-medencéből, ezért cserébe ellene fordul a már visszavonulóban levő német erőknek. Mint a tábornokhoz tartozó tiszti személyzet, Czegei Wass Albert részt vett ezekben a sikertelen kimenetelű egyezkedésekben. Szeptemberre Veress tábornokot a német Gestapo letartóztatta, és vele együtt a hadsegédjét is. De őt az alacsony rangja miatt szabadon engedték, és ezután ugyanazt a pozíciót folytatta a Veress tábornok utódai: Kovács, Fónagy és Tigler tábornokok oldalán mindaddig míg a maradék német seregek visszavonultak Erdélyből Magyarországra.

1944 októbertől a visszavonuló magyar csapatok pokoli harcot vívtak a szovjet hadseregek ellen faluról falura; gyakran visszafoglalva területeket csak azért, hogy tanúi legyenek annak a sok atrocitásnak, amit a "felszabadító" kommunista hordák elkövettek. Még mielőtt az ellenség elérhette volna Szentgothárdot, a család utipoggyászokkal elmenekült és kiutazott a front hatóköréből Magyarországon keresztül.

1945 márciusára a visszavonulás során elérték Sopron városát az ausztriai határ mellett. Ott találkozott újra Czegei Wass Albert feleségével és fiaival a család barátainak otthonában. Azt is felderítette, hogy régi parancsnoka Veress tábornok a közelben Kőhalmán van bebörtönözve. Engedélyt szerezve a látogatására megtudta, hogy a parancsnoknak még mindaddig sikerült kapcsolatban maradni a földalatti mozgalommal, mely elkezdte a szervezkedést a szovjet megszállás idejére. Felajánlotta, hogy elküldi családját a német rokonokhoz, ő pedig csatlakozik a földalatti mozgalomhoz. A tábornok meggyőzte őt arról,

hogy nagyobb érték az, ha életben marad és íróként elmondja a világnak a nemzeti szocializmus és a kommunizmus minden veszélyét, míg igazságos békét nem nyernek a magyar nép számára.

A menekülés a szovjet hadsereg árnyékából a közelgő amerikai haderőkhöz a német Bajor földön át kevés esélyről és nagy szívfájdalomról szól. A földalatti kapcsolatai révén őt rendelték oda, hogy kísérőként segítsen a menekült családokkal telt vonat Magyarországról való kijutásában. A vonat sűrű golyózápor között hagyta el Magyarországot, s talán az utolsó volt, amelynek sikerült ez az akció.

Áprilisra sok kitérővel, a visszavonuló német vasúti forgalmat kikerülgetve Ausztrián és Csehszlovákián át a vonat átjutott Németországba a sűrű "Bajor erdők"-be (Bayerischer Wald) mikor az üzemanyag kifogyott a Bleibach nevű kisvárosban. Egy napos felderítés után Czegei Wass Albert talált két üres szobát a Rabb családnál a Plarnhof nevű közeli falucskában. A Rabb család gazdaságában munkáskézre volt szükség, mivel a fiak még valahol a fronton voltak. Azon az éjszakán a magyar arisztokrata család egy fillér nélkül sétált fel Plarnhof magas hegyére, mialatt folyt a tüzérségi harc a nyugatról bejövő amerikai haderők és a keleten még harcoló német erők között.

Néhány nap múlva az amerikaiak megérkeztek Plarnhofba és a magyar lovassági tisztet bebörtönözték. Rövid fogvatartás után mégis kiengedték, amikor felesége Éva megjelent a táboron kívül három kisfiúval az oldalán és a negyedikkel a karján, és angolul beszélve azt kérte, hogy találkozni akar a tábori parancsnokkal. Az amerikaiak nem láttak semmi okot arra, hogy fogva tartsák. A család a Rabb farmház két kis szobájában lakott 1949 májusáig.

Míg a háború utáni élet a Bajor országrészben próbára tette az embert, de sokkal jobb volt, mintha menekült táborban élt volna a család. Valóban, teljes és kielégítő volt az életük sok tekintetben. A magyar nemesember nem vesztegette az időt, hanem két kézzel nekigyürkőzött minden munkának és nem fogott ki rajta semmilyen munka. Egy rövid ideig az amerikai katonai kormánynak földmérőként dolgozott, de elsősorban a Rabb családnak segített a termény betakarításban. Már az első tavaszon egy nagy veteményes kertet tervezett. A kert egyharmadában dohányt ültetett. A zöldségeskert nemcsak a családot látta el, de a Rabb család egészséges életrendjét is kiegészítette. A menekült magyar család viszonzásul tejet és vaját kapott. A dohánytermés azokban a napokban annyit ért mint az arany. Ősszel és télen, miután a termés be volt takarítva, Albert reggel elindult a farmról egy nagy üres hátzissákkal és cigarettával teli kis dobozokkal, amit előző este összesodort. Este tért haza, a hátzissákja megrakva szalonnával, sonkával, sajttal, kenyérral és más szükségleti cikkekkel – az árúcsere eredményeivel. Nyáron a család gombát és fekete áfonyát szedgetett az erdőben. Egy részét felhasználták, a többit eladták a piacon. Albertet alkalmi favágással is megbízták és kézpénzzel fizettek. Laikus lelkipásztorként is szolgálatot teljesített a szétszórt magyar protestánsoknak, akik a közelben hasonló körülmények között éltek – a többnyire katolikus Bajorországban.

Arra is volt ideje, hogy írjon és a gyermekeivel időt töltsön. Egyik kincse, amit magával tudott vinni az írógépe volt. Néhány regényt irt ezalatt az idő alatt. Azokat a történeteket, amelyekkel fiait szórakoztatta a gyermekeknek irt könyvek történeteiben feldolgozta. Ekkor írta meg az Adjátok vissza a hegyeimet (Give Me Back My Mountain) című művét. Lefordították német, spanyol, holland, és angol nyelvekre – mely a háború után Európa egyik legsikeresebb könyve lett. Ez egy fiatal erdélyi hegyi fiú története. Először a románok üldözték, majd a németek, s végül az oroszok, s mire észre veszi, egy kitelepített személy lett belőle nyugat Európában család nélkül, ország nélkül és jövő nélkül.

Ebben az időben csatlakozott a családhoz Moldován Ágnes, egy középkorú erdélyi hajadon, aki előzőleg egy tehetős budapesti családnál dajkaként dolgozott. Munkaadói Amerikába emigráltak, őt hátrahagyva a menekült táborban. Ágnes nénit az Isten küldte a családhoz az apró gyermekek mellé, aki beköltözött hozzájuk az egyik kis szobába a Rabb házba, és élete végéig a családdal maradt.

1949 májusára az Éva hamburgi családja házat sikerült annyira helyreállítani a bombázások után, hogy kényelmesebb elszállásolást biztosított. A család egy lakosztályba költözött abban a nagy komplexumban, amit "Klinker"-nek neveztek, ami még meglehetősen romos volt. Az írók éjjeliőrként alkalmazták sógora építőipari vállalatánál. Ez fedezte az apartmentet és az alapvető költségeket. Megengedték neki, hogy írjon – az épületet ellenőrző útjai között. Legalább négy további könyvének kiadását ő intézte, melyek Európában 1951-56 között meg is jelentek – A Tizenhárom almafa (The Thirteen Apple Trees), A Szent boszorkány (The Holy Witch), Elvész a nyom (The Trail is Lost), az Antikrisztus és a pásztorok (The Antichrist and the Shepherd). Itt megint talált egy kis magyar protestáns gyülekezetet, ahol vasárnaponként laikus lelkipásztori szolgálatot végzett.

Hamburgban elégedetlen volt azokkal a lehetőségekkel, melyeket íróként elérhetett. A fiai Németországban való lehetőségei is aggasztották, akik a közép és kelet-európai menekültekkel egy sorban német menekültként nőttek volna fel. Közben a hatodik fiú, Endre vagy Andreas megszületett 1950-ben. Nem utolsó sorban, hű akart lenni eredeti céljához, amiért nyugatra küldték: ki kellett vándorolnia az Egyesült Államokba.

Az Egyesült Államokba való bevándorlás hosszú ügyintézésel és alapos kivizsgálásokkal járt: megkövetelték az egészségügyi és a személyi háttér-kivizsgálásokat, hogy kizárják mind a fertőző betegeket, mind azokat, akiknek nem kívánatos náci vagy kommunista háttere volt. A család beköltözött a kitelepített személyeket átvizsgáló központba Hamburg mellé, az e célra létesített barakkba, melynek "Camp Wentorf" volt a neve. Az egyszobás helyiségek nemigen kedveztek nagycsaládok közös elhelyezésének. Az ételt közös étkezőben kapták, de rendszerint rövid ideig tartott az ott tartózkodás. Albert ismét talált protestáns menekülteket, akiknek laikus igehirdetőre volt szüksége. Ebben az időben a gyülekezetbe lettek, litvánok és észtek is beletartoztak.

Bizonyos okok miatt a család majdnem egy évet töltött a Camp Wentorf-i táborban. Először is, az anyánál, Évánál tuberkulózist állapítottak meg. Ez azt jelentette, hogy ő nem vándorolhatott ki a családdal. Sok megfontolás után az a határozat született, hogy Albert Ágnes névvel és a négy idősebb gyermekkel, akik már 14, 9, 7, 6 évesek voltak ekkor, folytatja a tortúrát, míg Éva a csecsemővel, Endrével a családjánál marad és gyógykezelése ott folytatódik. A másik késedelmi ok az apa tüzetes kivizsgálásának eljárása volt, aki nem csupán egyszerű honpolgár volt a háború előtt és alatt.

A család – Éva és Endre nélkül – megérkezett a New York-i kikötőbe az Amerikai Muir Generális hadi szállítóhajón (USS General Muir) 1951 szeptember 21.-én. A hosszú utazás során Albert részint világi lelkipásztorként szolgált a protestánsoknak, másrészt a hajó napilapjának szerkesztője volt. A család találkozott a befogadó védnökével, W. G. McClain úrral, aki Bellair városából Ohio-ból jött leányával Elizabeth Fay-vel és annak fiával Joe-val. Albertet felvették alkalmazásukba, hogy McClain tejjgazdaságát vezesse. Az Ohio-ba való utazás – két autóval és egy kis teherautóval, amely a család bőröndjeit szállította – kalandos volt. A gyermekeknek, akik már apjukkal angol leckéket vettek amíg a kivándorlásra várakoztak rengeteg kérdésük volt. A McClain család úgy döntött, hogy nagy vidéki házukba a farmra viszik a családot, amíg az anya csatlakozik hozzájuk. Elizabeth – egy meleg, anyáskodó, elvált asszony, foglalkozásra nézve tanár – főzött, vezette a háztartást és szárnyai alá vette a fiúkat.

A megérkezés után hamar felajánlották Albertnek, hogy írjon rövid rádiós szöveggönyveket a mezőgazdaságról és az Egyesült Államokban az életről, melyeket a Szabad Európa rádió Magyarországra is fog sugározni. Minden szöveggönyvért ötven dollár összeget kapott. Bár hosszú órákat vett igénybe a farmon végzett munkája, még arra is képes volt, hogy regényt írjon azokról, akiket hadifogolyként elfogtak a koreai háborúban ezzel a címmel: Why? (Miért?). A könyv annak a lecsapódása volt, hogy Elizabeth fiát Joet besorozták. A könyv, melynek angol fordítását Elizabeth segítségével írta és kinyomtatták, mérsékelt fogadtatást kapott.

A McClain farmot a nagy gazdasági válság előtt vették, amikor még W.G. McClain úr sikeres bankár volt, és mivel a farm a felesége nevében volt, megmaradt a családnak, mikor a banki üzlet tönkrement. Amikor a felesége meghalt, két fia és három lánya örökölte, akik egyformán

részesedtek a haszonban amit a farm hozott. McClain úr és lánya Elizabeth bevételi forrása egy kis tejtermékeket áruló bolt fenntartásából eredt, melyet alkalmazottak nélkül egyedül vezettek. A farm megmunkálását nem hozzáértő munkásokkal végeztették, ezért a családi ügyintézésben nehezzé vált jövedelmezőbbé tenni a birtokot. Albert javaslatára egy év múlva eladták. Az eladásra 1952 kora ősszel került sor.

Időközben Éva gyógyulása késett, Albert és Elizabeth megszerették egymást. Albert beadta a válópert 1952 januárjában és megesküdött Elizabeth-tel még abban az évben májusban. A McClain farm eladása után az új pár, a menyasszony apja W.G. McClain úr, Moldován Ágnes és a négy fiú Floridába utaztak. McClain úrnak egészségi problémái voltak és azt mondták neki, hogy nem bír ki még egy telet. Floridában letelepedtek egy kis házban egy Astor nevű faluban a Szent János folyó partján a "Lake" (Tó) megye egy távoli pontján, melyet az ocalai nemzeti erdő vett körül. Albertnek még mindig volt egy kis bevétele a Szabad Európa rádiótól és ide költöztették McClain úr és Elizabeth kis tejtermékes boltját is. McClain úr vett egy nagyobb házat kb 10 hektár földdel a szomszédos Astor Park-ban, ahol a családnak kertje lett néhány haszonállattal. Albert és fiai vadásztak és halásztak az erdőben. A fiúk két kecskét és később egy tehenet fejtek. A területhez tartozott egy kis narancsültetvény is, ami a családnak egy kis "karácsonyi pénz"-t hozott.

Elizabeth két férjezett lánya, Anne Sanborn és Patricia Roush szintén Floridába költöztek családjukkal, és így Albertnak és Elizabeth-nek egy eleven, nagy és növvő, kiterjedt családja lett, melynek tgjai egymáshoz közel maradtak mindmáig.

Astor községében nem volt újság, tűzoltó állomás, sőt rendőrség sem; a legközelebbi törvényszék is több mint húsz mérföldre volt. Főként vadászok és halászok részére volt kedvező az üzletelés. Ezt viszont az illegális halászat és az illegális "holdfény" szeszipar kialakulása egészítette ki az erdőkben eldugva. Albert és Elizabeth megalakították a fiú cserkészetet és egy kis napilappal támogatták az állampolgári jogot és a törvényességet. Albert vezércikkei sok témát érintettek és időnként ezekből néhányat a közép Florida nagyobb újságjaiban is megjelentettek.

1954-ben Éva és fia Endre eljöttek az Egyesült Államokba, miután Évát kigyógyították a TBC-ből. Éva megbékélést akart és abban reménykedett, hogy érvényteleníteni lehet a válást. A bíróságon annyit ért el, hogy a végkielégítést elrendezték, és így fiával Endrével visszatért családjához Hamburgba. A fiúk ezért hosszú éveket el voltak különítve, mivel Endre a német unokatestvérekkel együtt nőtt fel.

A család anyagi helyzete szűkös volt és sokféle próbálkozással igyekeztek jobb megélhetést biztosítani az Ocala nemzeti erdőszéleken. A tejtermékek boltja nem volt jövedelmező Floridában, ezért eladták. Az ebből befolyó pénzt befektették egy éttermi vállalkozásba Astorban, visszatérve az első floridai otthonukba. A főzést Elizabeth végezte, Ágnes volt a mosogató, a fiúk szolgáltak fel az asztaloknál. Albert volt a vendégváró, aki időről időre visszavonult irni egy hátsó szobába, amikor nem volt rá szükség. Néhány év múlva felhagytak ezzel a vállalkozással, amely utóbb többnyire csak hétvégeken üzemelt. Eközben Albertet felvették matematikát és latint tanítani egy fiú internátusba kb húsz mérföld távolságra. 1956 őszén Elizabeth is kapott tanári állást egy általános iskolába Fort McCoy-ban, ami szintén kb húsz mérföldre volt, de a másik irányban. 1957 januárban Albert állás ajánlatot kapott a Floridai Egyetemen, hogy vezesse a nyelvi laboratóriumot, a diplomázó végzős diákoknak és a doktori fokozatra jelölteknek tanítson franciát, németet, és a megkövetelt idegennyelv-tudást ellenőrizze. (Ugyanabban a hónapban ő és fiai is megkapták az amerikai állampolgárságot az orlando-i állami szövetségi bíróságon.) A család bezárta az éttermet, eladták azt a házat és egy faházba költöztek az erdőbe, közel az Elizabeth iskolájához, úgy hogy a család többi tagja is könnyen be tudjon járni az egyetemre az 1957-es év tavaszi szemeszterén.

1957 őszére Albert és Elizabeth meg tudtak venni egy nagyobb házat Gainesville óvárosában, ami némi felújítást igényelt. Az 1956-os magyar forradalom első évfordulóján október 23-tól november 5-ig az apa és fiai fekete karszalaggal jelentek meg az iskolában, hogy ezzel is felhívják a figyelmet a vasfüggöny mögötti kis népek sorsára. Albertet gyakran felkérték szónoknak polgári klubokban, hogy beszéljen a kommunizmus és nemzeti

szocializmus veszélyeiről és mint fakultási tanácsadó a "Fiatal Amerikaiak a Szabadságért" egyetemi mozgalom javára is működött. Egyik beszédét akkoriban közölte a nemzeti sajtó "Élő Beszéd" rovata.

A tizenkét év alatt, amelyet a Floridai Egyetem fakultásán eltöltött, két fia: Géza és Miklós diplomát szerzett azon az egyetemen. Huba fia az Amerikai Egyesült Államok katonai akadémiáján West Point-ban végzett és tiszti karrierjét elkezdte az amerikai hadseregben. 1959 őszén, miután Huba fiát kinevezték az akadémiára, Albert – nagyon jellegzetes módon – hat hónapig egy építőipari céghez küldte a fiát dolgozni, csakhogy értékelje majd a mindennapi emberi munkát egykor, amikor tisztként parancsnok lesz.

Ezalatt az idő alatt néhány könyvet kiadott magyarul és angolul, körutakra ment Amerikaszerte és Canadába, megalapította az Amerikai Magyar Szépmíves Céhet, a Dunai Kutatási és Információs Központot és a Dunai könyvkiadót. Az egyetemről való nyugdíjazása után 1970-ben visszatért Astor Parkba Elizabeth-tel és teljes idejét ez utóbbi három szervezet missziójára összpontosította. Az első célja a klasszikus magyar irodalom megjelentetése volt, hogy a világ minden részén élő emigrációs magyarságot jó magyar irodalmi anyaggal lássa el, és hogy kiemelt kulturális és klasszikus műveket angolul is megjelentessen, hogy segítse a második és harmadik nemzedéket magyar örökségük tudatos megőrzésében. A második szervezet célja az volt, hogy fontos tényeket ismertessen a jövőbeni politikai döntéshozók számára azáltal, hogy összegyűjti és publikálja a tudományos munkákat kutatási intézetek és könyvtárak számára és feltárja a Duna-menti közép és kelet Európai országok történelmének, politikájának, szociális és gazdasági problémáinak égető kérdéseit. A Dunai könyvkiadó létesítésének célja a saját könyvei és mások könyveinek kiadása és piacra tétele volt. Amikor csak lehetősége adódott, információkat jelentetett meg a hirhedt Ceaucescu rendszer kommunista Romániájának a kisebbségekkel szembeni brutális bánásmódjáról.

Ezidőtájt ő lett az Erdélyi Világszövetség első Elnöke, amely a világ minden részéről 134 tagegyesületet foglalt magába, melyek erdélyi menekült csoportokból álltak. Alelnökként szolgált az Amerikai Magyarok Szövetségében (AMSZ), igazgató volt a Lengyel-Magyar Világszövetségben, tagja volt az Árpád Akadémiának, Templomos Lovagrendnek (Máltai?) és a Szent László Lovagrendnek.

Életének ez a korszaka, különösen 25 éve – 62 éves korától 87 évéig – rendkívül termékeny volt. Az előbb idézett munkásságán túl néhány kitűnő irodalmi művet alkotott. Ezek között leginkább említésre méltó az a két kötet, amelyben saját családjá ezer éves erdélyi történetét szövi a regénybe – a középkortól a jelenig – mely a Kard és kasza (Sword and Scythe) címet viseli. Ez a műve jelent meg elsőként az Amerikai Magyar Szépmíves Céh nyomtatásában 1974-ben.

1979 késő nyarán megjelent egy levél a Gainsville-i "Daily Sun" napilapban, amely Czegei Wass Albertet háborús bűnösnek vádolja, mint aki a ocalai nemzeti erdőben rejtőzködik. A cikket más cikkek követték néhány közép-floridai újságban, amelyekben interjúkat közöltek, melyeket szomszédos lakókkal, az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma meg nem nevezett forrásaival, a Simon Wiesenthal bécsi Központjával és magával Czegei Wass Alberttel készítettek. Mint kiderült, a Floridai Egyetem rovertani professzora részt vett Bukarestben (Romániában) egy rovertani konferencián. Czegei Wass Albert és politikai szövetségesei azért lobbiztak, hogy Romániának addig ne adják meg a kedvezményezett ország státuszt amíg az emberi - polgári jogok betartásában nincs javulás. A román kormány kiadta az ott látogató porofesszornak azokat a régi jegyzőkönyvet 1945-ből, amelyet a Simon Wiesenthal Központnak és az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma részére készítettek, amelyben Czegei Wass Albertet és édesapját halálra ítélték az 1940 szeptemberében történt határmenti incidensekkel miatt. (Azóta e bizonyos jegyzőkönyvekről kiderült, hogy 65 jelentős földbirtokos állampolgárt fogtak perbe és ítélték halálra távollétükben, tehát "in absentia" 1945 július 13.-án egy egész napos perben, amely a jogrend minden alapelveinek a kigúnyolása. Olyan bűntények miatt vádolták, amket nem követhetett el, mert nem is volt jelen, de mégis neki tulajdonítják a megfélemlített és nem tiszta szándéktól vezérelt egyének tanúvallomásai alapján. Ez az a korszak volt Romániában, amikor a Szovjetunió szövetséges lett és a szovjet haderők kiemelt szerepet játszottak az egész

országban, hogy hatalomra segítsék az új polgári vezetőséget, de még nem csitult el az a közelmúltból az ellenségeskedés. Bár a kommunista kormány még nem alakult meg, de a kommunista propagandisták országszerte agitáltak a középosztály és a felsőbb osztályok ellen, hogy biztosítsák a szocializmus térhódítását Romániában.)

Az Igazságügyi Minisztérium rendelkezett ugyan a Czegei Wass Albert ügy irataival, de felsőbb államérdekek miatt nem firtatták az ügyet egy darabig. Huba fia ebben az időben főhadnagyként szolgált a hadseregben és rávette apját, hogy készítsen tanúságtételi nyilatkozatot és bizonyságokkal igazolja hollétét arról az időről, amikor az állítólagos bűntények történtek. Együtt utaztak Washingtonba, hogy tanúvallomást tegyen az Igazságügyi Minisztérium különleges feladatokra kiképzett alakulata előtt. Fellebbeztek az ügyvivői bizottsághoz, hogy gyorsítsák meg azt a kivizsgálást, melynek során tisztázzák az író nevét, és egyúttal a legfelsőbb szintű tisztázást adják meg, hiszen ettől függött Huba jövője, aki ezt a legfelsőbb titkos tisztázást meg is kapta, következésképpen az ügyet Amerika lezárta. Az ügy azonban még mindig elrendezésre vár Romániában, köszönhetően a jelenlegi kisebbségi politikának és az éretlen törvényes eljárásoknak abban az országban. Míg a román nacionalisták azzal vádolják, hogy háborús bűnös, a család egy sereg emberrel – mint egy nagy csapat – azon dolgozik, hogy ebben az áldatlan ügyben felderítsék az igazságot és rehabilitálják a nevét. Ez még sok időt és energiát igényel, de fontos Erdély jövője miatt.

Elizabeth, aki Czegei Wass Albert munkásságának oszlopos támogatója volt 1987 márciusában meghalt, egyedül hagyva őt 79 évesen közép Florida távoli pontján, Astor Parkban. Ettől kezdve csendes magányban élt írásaival hétközben, de mindig akadt látogatója a hétvégére. Helyben is sok barátja volt, mert az "Astor Kiwanis Club"-hoz tartozott, (fordító megjegyzése: helyi könyvtári és olvasóbarát klub) de Elizabeth lánya Anna vagy Géza fia szinte minden hétvégén felkeresték. A testvérek közül Vid gyakran meglátogatta Virginiából, mivel a többiek az Egyesült Államok nyugati partvidékén vagy Európában laktak. Az író nagyon sok magyarral tartott kapcsolatot a világ minden tájáról telefonon és levelezéssel.

Nem egészen négy év múlva Elizabeth halála után, 83 éves korában Czegei Wass Albert újra megnősült. Új felesége Mary jó társa lett élete hátralevő szakaszán.

Időközben fiai szép élethivatást töltöttek be. Vid egy tisztító vállalat tulajdonosa lett Roanoke városban Virginiában. Huba a késői 80-as évekre az amerikai hadsereg fődandártábornoka lett, a NATO központban Brüsszelben szolgált, a legfőbb szövetségesi haderők parancsnokságán a főtitkár és a legfelsőbb szövetségesi parancsnok tanácsadója lett, mely a hagyományos európai fegyveres erők (CFE) terveit és végrehajtásait irányítja és nagymértékben hozzájárult a vasfüggöny összeomlásához. Miklós pénzügyi szakértő lett Californiában. Géza környezetvédelmi tanácsadási hivatalt alapított Fort Myers városában Floridában. És Endre, vagy Andreas, a Hamburgi Egyetem közgazdasági szakán professzor, a szakterülete a volt kommunista gazdaságpolitika átalakítása kapitalista piacgazdaságra.

Amíg más emigráns magyarok fiai és leányai úgy nőttek fel, hogy folyékonyan beszélnek anyanyelvükön, a híres magyar író fiairól ez nem mondható el. Ami a négy fiú magyar tudásából megmaradt, az Ágnes néni kényszerének köszönhető, aki haláláig – a 70-es évek végén – nem értett más nyelven csak magyarul. Ahogy Amerikába megérkeztek, az első naptól amerikai háztartásba csöppentek bele. Az első néhány kritikus hónapban a McClain család házána vendégei lettek és udvariatlanság lett volna, ha a vendéglátók jelenlétében németre vagy magyarra fordították volna a társalgás nyelvét. A fiúk nagyon gyorsan megtanultak angolul, s mire Albert és Elizabeth összeházasodtak és Floridában alapítottak otthonot, a családi életforma kialakult és angolul kényelmesebb volt beszélni. Bár voltak kísérletek arra, hogy "magyar napokat" tartsanak és plusz magyartanításban vegyenek részt, de ezek sikertelenné váltak két okból. Először is, Elizabeth és Albert úgy hitték, hogy a fiúk a vasfüggöny mögötti magyaroknak jobb nagyköveteivé válhatnak, ha példa értékű amerikaiak először. Másodszor, Albert legjobb szándéka ellenére sem tudott több figyelmet fordítani erre, mert annyira lekötötték az írásai és a hivatásával járó tevékenységek, hogy a fiúk felnevelése valójában Elizabethre hárult.

Eközben Endre Hamburgban nőtt fel. Az ötvenes évek végén Albert édesapja, aki szintén Endre el tudta hagyni Magyarországot az előrehaladt kora miatt. Megpróbált ugyan az Egyesült Államokban élni fiával, de a kulturális eltérések áthidalása túlságosan nehezebbre esett. Ehelyett inkább kedvenc unokahúgához, Évához és fiához költözött. Így, ő jelentős hatással volt unokája életére. Fiatal éveiben és serdülőkorában Endrét Éva elvitte a rokonok meglátogatására Magyarországra és Romániába. Endre Erdélyben találkozott későbbi feleségével Ágnessel, aki szintén egy régi arisztokrata család tagja volt, de akkoriban már nagyon egyszerű életet éltek. Ráadásul, Éva a Hamburgban tanuló magyar ösztöndíjas diákoknak szobát és ellátást adott. Ezek a kapcsolatok fontossá váltak Endre életének formálásában. Ő tudatosabban átélte, hogy milyen a valóságos helyzet a vasfüggöny mögött, mint testvérei, és volt alkalma édesanyjával együtt néhány embert támogatni és utazásokat tenni, midezeknek jelentős kihatása áldássá vált.

1991 májusában édesanyjuk Éva meghalt Hamburgban. Ez a tragikus esemény azelőtt nem tapasztalt közelségbe hozta a testvéreket. A csekély örökség lehetővé tette, hogy Endre és felesége több anyagi forrással kiterjeszthessék a korábban elkezdett és Erdélyre fordított missziójukat. A kommunista rendszer mind Magyarországon mind Erdélyben elfojtotta az "osztályellenségek" és a nyugaton működő írók írásait. Czegei Wass Albert természetesen mindkét kategóriába beillett. Így ezekben az országokban az olvasóközönség számára nem váltak ismertté művei több mint negyven évig, míg a vasfüggöny össze nem omlott 1989-ben. A kormányváltás Magyarországon és Romániában megnyitotta annak a lehetőségét, hogy a fiúk apjuk műveit megjelentessék Romániában és Magyarországon.

Már 1987-ben és 1988-ban Czegei Wass Albert néhány műve kezdett megjelenni Budapesten. 1989 decemberében, miután a berlini fal ledőlt és Magyarországon elindult a szabadabb élet, az író kapott ajánlatot egy Californiában élő üzletembertől összes műve kinyomtatására.¹ Ez a kapcsolat csak szerény eredményt hozott. Mindössze két könyve jelent meg 1990-ben, s aztán néhány évig semmi.

1991 után ő maga kezdte el intézni könyvei megjelentetését, és 1994-re három további könyve megjelent Budapesten. 1995-ben, 87 éves korában néhány floridai barátja tanácsára aláírta könyvei megjelentetési jogát a Dr. Gróf Czegei Wass Albert Alapítvány számára Floridában. Azt remélte, hogy így nagyobb nyilvánosságot kapnak művei és egy felelős gondnokság vigyázza örökségét. Az Alapítványnak nem sikerült egyetlen könyvét sem kiadni.

Az író ebben az időben kezdte nagyrabecsülni azt a munkát, amit fiai Erdélyben végeztek. Többféle módon segítették a Maros-völgyi magyar közösségeket. 1996-ban az író és az Alapítvány engedélyével kinyomtatták a Kard és kasza művét Erdélyben. A könyvek bevételéből és más privát alapítványokból különböző vállalkozásokat hoztak létre. Az első fő vállalkozás 1996-ban egy 60 férőhelyes kollégium (internátus) volt magyar diákok számára Szászrégen térségében egy kis faluban. Ezt követte 1998-ban az első árvaház megépítése szászrégeni magyar diákok számára és a második építését Holtmaroson tervezik. Az a fő elgondolás, hogy az árvagyermeket kiveszik a hirhedt romániai árvaházakból és néhány kisebb helyen elhelyezik őket, ahol gondosabb bánásmódban és kulturális képzésben részesítik őket. Számptalan "mikro kölcsön" nyújtásával segítik a kis vállalkozásokat és a rászoruló családokat.

Édesapjuk álmainak a megvalósítására a fiak létrehozták a Czegei Wass Alapítványt, ami egy nonprofit érdekeltségű vállalkozás, melynek fiókvállalatai cégbejegyzést kaptak Magyarországon és Romániában. 1997 nyarán a Dr. Gróf Czegei Wass Albert Alapítvány

¹ ZAS (SZÁSZ) LÓRÁNT BUDAPEST, 1938. MÁRCIUS 9. Nyolc verseskötetet és két prózai kötetet jelentetett meg. 1957-ben szervezkedés címén bebörtönözték. Szabadulása után mint segédmunkás, majd mint villanyszerelő dolgozott. Üzemmérnöki képesítést szerzett. 1967-ben Olaszországba, 1968-ban az USA-ba költözött. 1972-ben a Los Angeles State Universityn elektromérnöki diplomát kapott. Az amerikai űrkutatási programban dolgozott. Üzletemberként, majd gazdasági tanácsadóként ismert személyiség szerte a világban. Az 1956-os Világszövetség egyik alapítója. Korábban a Napnyugat, jelenleg a Magyarok Vasárnapja főszerkesztője. A Magyar Rezervátum c. lap 1996-ban a Nem Koppány című verséért az Év Költője címet adományozta. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc alatti, majd későbbi versei miatt méltán tarthatjuk 1956 szelleméhez egyik leghűbb költőnek. Az 1956-os Emlékérem birtokosa. A "WHO'S WHO IN USA" közli életrajzát, amelyben az is olvasható, hogy az Egyesült Államok Kongresszusa kétszer részesítette kitüntetésben (1980, 1992) és 1976 óta a "Cmty. Leader and Noteworty Am." cím birtokosa.

visszaadta a kiadási jogot az írónak, aki ezután átruházta azt fiainak, a Czegei Wass Alapítványnak. Ezzel biztosította, hogy könyveinek bevételeiből tovább éljen a jövőről szóló látomása: hogy Erdély népei és Európa Duna-medencéje végre élvezhessék a politikai és kulturális szabadság áldásait és a gazdasági biztonságot.

1998 februárban a nagy író meghalt. Porait elvitték az erdélyi Helikon emlékparkba, a Vécsei kastély kertjébe, a Maros-völgybe Erdélybe, a havasok látóhatárához, amelyet úgy szeretett, és népe körébe, amelyért olyan hosszú időn át jól és hűségesen sikra szállt.

<http://www.czegeiwass.org/>

Fordította Lukácsi Éva, Miami lelkesze